

14. Postavení České republiky ve světovém hospodářství.

Kompletní text k tématu viz:

FÁREK, Jiří; KRAFT, Jiří. *Světová ekonomika v epoše globálních změn*. Liberec : Technická univerzita v Liberci, 2012. ISBN 9788073729103, **str. 191 – 200**

KUNEŠOVÁ, Hana a kol. *Světová ekonomika. Nové jevy a perspektivy*. Praha : C. H. Beck, 2013. 3. vydání, **str. 228 – 247**

K vymezení postavení národní ekonomiky ve světové ekonomice v rámci komparativní analýzy je využívána celá řada ekonomických ukazatelů. Mezi nejdůležitější patří **ukazatele** vypovídající o **velikosti ekonomiky** (rozloha, počet obyvatel, celkový objem vyprodukovaného hrubého domácího produktu), **ukazatele ekonomické úrovně a výkonnosti** (GDP na jednoho obyvatele, index kurzové odchylky či sektorová struktura ekonomiky) a ukazatele konkurenceschopnosti (úroveň zahraničního obchodu, jeho komoditní a teritoriální struktura a finanční bilance země). Důvodů pro upřednostnění ukazatele počtu obyvatel před rozlohou států je několik:

- Obyvatelstvo je nositelem kupní síly, z čehož vyplývá, že determinuje velikost trhu a odbytu na tomto trhu,
- Obyvatelstvo je vlastníkem výrobních faktorů a především potom výrobního faktoru práce, který výrazným způsobem ovlivňuje produkci a výkonnost ekonomiky

Z výše uvedeného vyplývá, že **demografický vývoj velmi výrazně ovlivňuje základní ekonomické a sociální charakteristiky ekonomiky**. Z hlediska velikosti rozdělujeme ekonomiky zpravidla do **tří skupin**:

- **Velké ekonomiky** s počtem obyvatel přesahujícím 100 milionů
- **Středně velké ekonomiky**, kdy na jejich území žije 20 až 100 milionů obyvatel
- **Malé ekonomiky**, u nichž velikost populace nepřesahuje 20 milionů

Vymezení pojmu **ekonomické úrovně země** se jeví jako značně nesnadný úkol, a to především kvůli obtížné měřitelnosti této kategorie. K hlavním důvodům lze řadit velké množství faktorů, které tuto veličinu ovlivňují. Mimo úrovně výroby a služeb na obyvatele zde lze navíc zařadit výši spotřeby zboží na obyvatele (tyto dva faktory představují životní úroveň), rozvinutost infrastruktury či zapojení země do mezinárodní dělby práce. *Z těchto důvodů se pak v praxi jeví vhodné poněkud zúžené chápání ekonomické úrovně země, která je pojímána jako úroveň GDP na jednoho obyvatele*. Vzhledem k tomu, že tento faktor je považován za jeden ze základních při mezinárodních komparacích, je tato veličina přepočítávána na **společnou měnu**, kde se pro tyto účely nejčastěji užívá **americký dolar**, příp. euro.

Poměr GDP přepočteného z národních měn pomocí parity kupní síly měny a GDP přepočteného prostřednictvím oficiálního směnného kurzu vyjadřuje tzv. **index kurzové odchylky** (tzv. koeficient ERDI). ERDI je dalším z ukazatelů, které mnohé vypovídají o rozdílech v ekonomické úrovni mezi státy. Vyspělejší ekonomiky vykazují nižší ERDI než ekonomiky méně rozvinuté. Je to dáno tím, že měna ekonomicky méně vyspělých zemí je podhodnocená a cenová hladina nižší, zatímco u ekonomik na vyšším stupni rozvoje je tomu

naopak. Vysoký koeficient ERDI tedy znamená, že **cenová úroveň** dané země **je nízká** a její **měna je** oficiálním směnným **kurzem podhodnocená**. Cenová úroveň je tedy nízká v případě, kdy parita kupní síly je nižší než směnný kurz a naopak.

Ekonomickou úroveň (vyspělost) země však nelze určit pouze podle výše hrubého domácího produktu či koeficientu ERDI, ale důležitou roli hraje i **struktura ekonomiky**. Jestliže země bude dosahovat vysoké úrovně HDP, resp. nízkých hodnot indexu kurzové odchylky, nemusí se nutně jednat o ekonomiku vyspělou, nýbrž pouze o ekonomiku s vysokou kumulací bohatství. Nezbytnou podmínkou pro to, aby země byla považována za hospodářsky vyspělou, je, že se vyznačuje **moderní strukturou ekonomiky**.

Důležitým činitelem ekonomického rozvoje je úroveň a rozvoj zahraničního obchodu. Země, které se úspěšně zapojily do mezinárodní dělby práce a dokázaly rychle zvyšovat svůj export, patří k zemím s rychlou dynamikou růstu GDP (typickým příkladem jsou východoasijské země). Intenzita zapojení dané země do zahraničního obchodu je určena velkým množstvím faktorů. Mezi nejdůležitější však patří velikost země. **Země s malým ekonomickým rozměrem a s malým vnitřním trhem jsou obecně více závislé na zahraničním obchodu než velké země a jsou tedy relativně otevřenějšími ekonomikami**. Naopak velké země jsou relativně uzavřenými ekonomikami, neboť jsou do značné míry soběstačné. Významné jsou i ukazatele, jež charakterizují postavení národní ekonomiky v kapitálových vztazích. Základní údaje v tomto směru lze získat z finančního účtu platební bilance, který sleduje toky **investic a půjček**. Ovlivňuje celkové bohatství země a její čistou úvěrovou pozici, to znamená, jestli je země v pozici věřitele či dlužníka.

Mezinárodní komparace hrají důležitou úlohu v rámci makroekonomických analýz mezinárodních organizací a především jednotlivých zemí. **Vypovídají o pozici a roli, kterou daná země zaujímá či hraje v rámci světové ekonomiky.**

- **Pozice Československé republiky ve světové ekonomice v letech 1918-1937**

Československo v letech 1918 až 1937 nepatřilo mezi nejvyspělejší země Evropy. Lze je však zařadit mezi **země středně vyspělé** bok po boku takových zemí, jakými byly Rakousko, Finsko či Norsko. Československo zaujímalo v Evropě dle ukazatele národního důchodu na obyvatele 14. místo (ve světě potom místo 18.), existovaly značné rozdíly mezi jeho západní více rozvinutou a méně rozvinutou východní částí představovanou Slovenskem. Je však třeba říci, že teritoriální disproporce nebyla charakteristická jen pro ČSR, nýbrž pro většinu evropských zemí. Meziválečná republika tak na jedné straně zaostávala dosti výrazně za státy jako např.: Německo, Belgie či Velká Británie, na straně druhé svou vyspělostí předstihovala velmi výrazně všechny země východní a jihovýchodní Evropy včetně Itálie, Maďarska a Polska.

- **Pozice Československa a Československé socialistické republiky jako centrálně plánovaných ekonomik**

V období centrálně plánovaných ekonomik se postavení Československa ve světové ekonomice poněkud zhoršilo. Na konci 80. let minulého století se pohybovala v žebříčku nejvyspělejších ekonomik na 25. až 28. místě na světě. Největším problémem československé ekonomiky byla zastaralá struktura ekonomiky, v níž převažovala jednostranná orientace na

těžký průmysl, tedy produkci velmi surovinově a energeticky náročnou, navíc s nízkou přidanou hodnotou. Od tohoto se odvíjela i komoditní struktura zahraničního obchodu a jeho teritoriální orientace směrem ke státům socialistického bloku, resp. rozvojovým zemím. K zásadním politickým změnám dochází ve většině zemí tzv. východního bloku po roce 1989. Ty jsou doprovázeny i **ekonomickými reformami** a **transformací ekonomik** těchto států z centrálně plánovaných systémů řízení ekonomiky na **ekonomiky tržní**. Změny jsou doprovázeny (a Československo není v tomto směru výjimkou) často výrazným poklesem ekonomické úrovně a zhoršením postavení těchto zemí ve světové ekonomice. V případě Československa souvisí daný proces s ještě jednou důležitou událostí: **rozdělením** na **ČR** a **SR**. Dalším důležitým mezníkem z hlediska budoucího směřování obou zemí je rok 2004, kdy se staly **členy EU**.

- **Pozice ČR ve světové ekonomice v letech 1990-2004**

Česká republika si na počátku 90. let v důsledku výše uvedených faktorů **zhoršuje** svoji **pozici** v rámci světové ekonomiky a nachází se v žebříčku zemí dle ekonomické úrovně až na 38. místě, na kterém zůstává až do současnosti. V posledních několika letech však dochází ke **zrychlování růstu české ekonomiky** (meziročně 4-6 %). Za předpokladu dlouhodobého udržení takto vysokého tempa růstu HDP bude docházet k přibližování české ekonomiky k ekonomice Evropské unie a také k postupnému zlepšování postavení ČR ve světové ekonomice. Koneckonců v roce 2005 předstihla ČR svoji ekonomickou úroveň první z původních 15 členských zemí EU – Portugalsko. Politické a ekonomické reformy (po 1993) znamenaly také nový přístup k **zahraničnímu kapitálu** a zejména tedy k **zahraničním investicím**, od kterých se očekávalo, že dokážou zmírnit negativní dopady transformace ekonomiky především v oblasti rostoucí nezaměstnanosti. ČR co do přílivu zahraničních investic výrazně předčila své konkurenty ze střední a východní Evropy.

Při hodnocení výsledků **transformačního procesu v ČR** je možné transformační proces rozdělit do několika etap. První etapa (1990 – 1992) byla obdobím transformační recese, druhá (1993 – 1996) zahrnovala transformační oživení, třetí (1997 – 1998) byla obdobím mírné recese a čtvrtá (1999 – 2003) obdobím oživení a následné konjunktury.

Etapou transformační recese, která je typická pro všechny transformující se ekonomiky, prošla Československá republika poměrně úspěšně. Kumulovaný pokles produkce (cca 13%) byl v zemích střední a východní Evropy nejmenší (s výjimkou Ruska, které potřebné reformy zahájilo později a pokles produkce se dostavil až v druhé polovině devadesátých let).

Transformační oživení již proběhlo v samostatné České republice. Rok 1993 byl ještě rokem stagnace, ale v následujících dvou letech se ekonomika vyznačovala solidními tempy růstu. Rok 1996 však přinesl zpomalení dynamiky hospodářského růstu, které v následujícím období přešlo do etapy opětovné recese.

Opětovná recese byla reakcí ekonomiky na špatnou hospodářskou politiku v první polovině devadesátých let. Nárůst vnitřní a vnější nerovnováhy vyvolaný kromě jiného předstihem růstu mezd před růstem produktivity práce, zvyšováním dovozů s následným propadem běžného účtu platební bilance, nedořešenými vlastnickými vztahy, nedostatečným institucionálním ukotvením hospodářského prostoru, opožděnou privatizací bankovního sektoru atd., donutil Českou národní banku zpřísnit monetární politiku. Následná monetární restrikce (zpomalení růstu peněžní zásoby a růst úrokových sazeb) způsobila hospodářskou recesi.

Řešení výše uvedených problémů plus výrazná podpora zahraničních investic vedla k **oživení ekonomiky**, které v roce 2001 přešlo v **konjunkturu** (v tomto roce hrubý domácí produkt převyšil svojí úroveň hrubý domácí produkt z roku 1989). Z pohledu vývoje **nezaměstnanosti** se Česká republika odlišovala jak od transformujících se zemí, tak od tradičních tržních

ekonomik. Začátek reformního procesu sice znamenal vznik nezaměstnanosti, ta se ale trvale usadila na hranici cca 3%. Důvodem byla existence vysoce kvalifikované pracovní síly, nízký podíl pracujících v zemědělství, výhodná geografická poloha umožňující nalezení práce v zahraničí, relativně nízká úroveň mezd, neprobíhající restrukturalizace firem, poddimenzovaný sektor služeb, který absorboval velké množství uvolněné pracovní síly a možnost předčasného odchodu do důchodu. Zlom ve vývoji nezaměstnanosti nastal v roce 1997 v důsledku poklesu hospodářského výkonu země, kdy se již vyčerpaly faktory, které brzdily nárůst nezaměstnanosti v první polovině devadesátých let. Významně zde zapůsobila také ztráta změkčujícího „kurzového polštáře“ daného podhodnoceným kurzem koruny na počátku transformačního procesu a neochota bank pokračovat v poskytování politicky žádaných rizikových úvěrů. Uvedené skutečnosti přispěly k zahájení restrukturalizace ekonomiky a k uvolňování přebytečných pracovníků, které v té době terciární sektor nebyl schopen vsáhnout. Výsledkem byl postupný růst nezaměstnanosti na hodnotu cca 8 %.

V oblasti **inflace** patřila Česká republika k nejúspěšnějším ekonomikám. Makroekonomická stabilizační politika uplatňovaná v souvislosti s liberalizací cen (1991) omezila následný cenový šok na přijatelnou úroveň (cca 57%). Další, tentokrát již nižší cenový skok nastal v roce 1993 v souvislosti se zavedením nové daňové soustavy (cca 20%). Řada analytiků hodnotila protiinflační politiku jako příliš restriktivní s následným dopadem na oblast hospodářského růstu. V době vstupu České republiky do EU nepředstavovala inflace zásadní makroekonomický problém.

• **Pozice ČR ve světové ekonomice po roce 2004 do současnosti**

Integrace ČR do EU se stala po „sametové“ revoluci prioritou zahraniční politiky naší země. Česká ekonomika patří svojí velikostí 78 864 km² a počtem obyvatel lehce přesahujícím 10 mil. mezi relativně malé ekonomiky světa. Právě u těchto malých ekonomik vystupuje problém realizace hromadně vyráběné produkce nejvýrazněji, a proto Česká republika požádala o vstup do Evropské unie. ČR i přes značně omezený pokrok, kterého od roku 1990 dosáhla, patřila ve skupině 10 států, které v květnu 2004 rozšířily EU, k ekonomicky nejrozvinutějším. Po roce 2003 ČR navázala na předcházející etapu oživení a následné konjunktury. Následující solidní ekonomický růst, který vyvrcholil v letech 2006 a 2007, dával dobré předpoklady pro rychlejší dosažení hospodářské úrovně vyspělé západní Evropy (v roce 2005 předstihla ČR ve výši HDP/obyvatele vyjádřeném v paritě kupní síly Portugalsko). Ani pokles HDP v roce 2009, který již byl důsledkem celosvětové globální recese, neznamenal zásadní zvrat v dohánění vyspělé Evropy, neboť pokles ekonomické aktivity zasáhl téměř všechny evropské ekonomiky. Roky 2010 a 2011 byly obdobím křehkého ekonomického růstu, který byl ukončen další recesí české ekonomiky v roce 2012 a 2013. Tato recese způsobila, že reálná konvergence České republiky k průměrné úrovni EU byla vystřídaná mírnou divergencí. HDP na obyvatele v PPP klesl na 79 % průměru EU-27 a 72,5 % průměru EU-15. Tato mírná divergence byla způsobena především silným poklesem výdajů na soukromou spotřebu, nedostatkem investic a též snahou vlády o fiskální konsolidaci veřejných rozpočtů.

I když platí, že porovnávání temp hospodářského růstu je v krátkém časovém horizontu z mnoha důvodů velmi komplikovanou záležitostí, shrneme-li výsledky v oblasti reálné konvergence, kterých Česká republika dosáhla během posledních téměř pětadvaceti let od zahájení transformačního procesu, můžeme konstatovat, že ve srovnání s ostatními ekonomikami střední a východní Evropy patří Česká republika mezi hospodářsky méně úspěšné ekonomiky. Empirická data řadí Českou republiku k málo zemím, kde se propast mezi dosaženou ekonomickou úrovní a Evropskou unií za posledních téměř dvacet let snížila velmi málo.

Chce-li však Česká republika úspěšně navázat na předchozí pozitivní vývoj musí **dořešit řadu zásadních otázek**. Chybějící vize orientace české ekonomiky v oblasti hospodářské politiky, neprovedené zásadní reformy veřejných financí a důchodového systému, potřebná reforma zdravotnictví, korupce spojená s nerealizovaným odpolitizováním veřejné správy a zvýšením transparentního financování politických stran, neustále se snižující úroveň základního, středního a vysokého školství, negativní postoj k evropským integračním procesům včetně absence společné evropské měny apod. nedávají naději na brzké přiblížení se k průměru Evropské unie.

Kontrolní úkol:

Zjistěte, na základě vývoje rGDP, současné postavení ekonomiky ČR ve srovnání s hlavními světovými ekonomickými centry.

Kontrolní úkol:

Zjistěte, na základě vývoje rGDP, dlouhodobé postavení ekonomiky ČR ve srovnání s hlavními světovými ekonomickými centry.

Kontrolní úkol:

Zjistěte, na základě vývoje rGDP, dlouhodobé postavení ekonomiky ČR ve srovnání se sousedními evropskými zeměmi.